

vljanja, npr. podaci o osobama koji se nalaze i u bilješkama i u opširnom indeksu i slično. No zamjerka ne ide autoricu koja je ovom knjigom dala prvi sustavni, zaokruženi i povezani pregled jednog važnog razdoblja u hrvatskoj gospodarskoj povijesti 19. stoljeća.

Dragutin Pavličević

POVIJESNI TEKSTOVI U SERIJI »ISTRA KROZ STOLJEĆA«

Čakavski sabor u Pazinu pred nekoliko je godina inicirao izdavanje serije knjiga pod naslovom »Istra kroz stoljeća«, a poslu se pristupilo 1978. Sačinjen je vrlo širok antologijski izbor autora i pojava što su — po mišljenju sastavljača izdavačkog plana — zaslužili da uđu u izbor koji, prema prvim proračunima, ne bi smio biti manji od sto knjiga. Na taj način, smatrali su pokretači, »omogućit će se valoriziranje i prezentiranje duge geneze stvaralaštva na istarskom poluotoku«. U seriji treba da budu ravnopravno zastupljene stvaralačke snage svih naroda koji su tijekom vijekova prolazili poluotokom ili su se zadržali na njemu, bez obzira na to kojim su jezikom stvarali i kojem su kulturnom, političkom i ekonomskom krugu pripadali. Tako zamišljenom pothvatu pridružila su se i izdavačka poduzeća »O. Keršovani« iz Rijeke—Voloskog, »Istarska naklada« iz Pule i »Edit« iz Rijeke. Glavni urednik je Zvane Crnja.

Djela izlaze skupljena u kola, a u svakom kolu ima šest knjiga. Prvo kolo je objavljeno 1979. s ovih šest knjiga: Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri. Izbor iz djela* (Str. 376); Giuseppina Martinuzzi, *Socijalizam i domovina. Izbor iz djela* (552); Ante Tentor, *Suvišna usta. Beg Mirko. Na udaru bure*. (378); Mate Balota, *Na crvenoj zemlji. Izbor iz djela*. (256); Otokar Keršovani, *Kulturne i povijesne teme. Izbor iz djela*. (484); Drago Gervais, *Moja zemlja. Izbor iz djela*. (414). Drugo kolo je objavljeno 1980. a sadrži ova djela: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti* (312); Eugen Kumičić, »Gospođa Sabina«. (319); Mijo Mirković, *Matija Vlačić Ilirik, I—II* (388 i 348); Fulvio Tomizza, *Bolji život. Roman*. (292); Milan Rakovac, *Priko Učke gore* (318).

Sve knjige daju zapravo uvid u povijesne tokove. Međutim, ovdje neće biti prikazani romani i druga književna djela, iako je potrebno reći da su, npr., Fulvio Tomizza i Milan Rakovac umjetničkom riječju progovorili i o prvim godinama poslije NOB-e s takvom iskrenošću kakve nema u našim historiografskim spisima. Dok historiografija u Italiji prikazuje taj dio povijesti Istre najernjim bojama, naša historiografija ga uopće ne dodiruje ili govori apstraktnim rječnikom o teškim problemima s kojima se tada istarski svijet susretao. Isto tako i Balotini putopisi između dva rata danas već moraju biti predmet zanimanja za historičara, kao i neke opservacije D. Gervaisa, A. Tentora i E. Kumičića, koji su na umjetnički način dali sliku svoga vremena. Zadržavam se, dakle, samo na onim djelima koja zadiru u »suhoparniju« povijesnu tematiku; osvrnut ću se na njih držeći se kronološkog slijeda sadržaja pojedinih radova. (Upozoravam da sva djela imaju sažetak na talijanskom jeziku.)

Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri. Izbor iz djela. Priređivač je u »Predgovoru« naznačio osnovne smjernice kojih se pridržavao pri izboru izvora koji su nastali u periodu od VI st. pr. n. e. do VI st. n. e., kako ih je izabrao, preveo i priredio. Dani su slijedeći grčki autori odnosno izvori: Aristotel, Pseudo-Skilak, Kalimah Kirenjanin, Apolonije Rodanin, Likofron, Pseudo-Skimno, Artemidor Efežanin, Strabon, Apolodorova biblioteka, Apijan, Pauzanija, Ptolomej i Kasije Dion. Od latinskih pisaca zastupljeni su Kvinto Enije, Hostije, Tito Livije, Marko Verije Flak, Pompej Trog-Marko Junijan Justin, Mela, Plinije Stariji, Lu-*

kan, Marcijal, Publije Kornelije Tacit, Flor, Julije Opsekvent, Eutropije, Pavao Orozije, Kasiodor, Peutingerova karta, Antoninski Opis putova i Anonim Ravenjanin. Svaki izvor tiskan je na jeziku originala i u prijevodu na hrvatski, s podacima o autoru, odnosno izvoru, i s opširnim komentarima, kazalima itd.

Mijo Mirković, Matija Vlačić Ilirik. Poznato djelo čiju je prvu verziju Mirković (Balota) napisao 1933. i predao je za objavljivanje časopisu »Danas«; nakon različitih peripetija rukopis je prerađen i tiskan tek 1938. u izdanju Hrvatske naklade. Pojava knjige izazvala je velike rasprave o Flaciusu, protestantizmu itd. F. Fancev je, npr., smatrao da je Vlačićev duhovni obzor i djelo formirao njemački svijet, da je tome svijetu dao sve što je mogao, a da je nama zapravo neposredno dao vrlo malo. Prošireno izdanje objavljeno je opet 1957. u Beogradu; dijelovi opsegom velikog, novog izdanja izlazili su zatim u zbornicima, a u cjelini knjigu je objavila JAZU 1960. Ova zadnja Mirkovićeve redakcija sada je ponovo objavljena. U predgovoru je Josip Bratulić istakao da »Mirkovićeve rad o Flaciusu-Vlačiću Iliriku nije rad objektivnog povjesničara, a još manje povjesničara doktrinā. Mirković je Vlačića doživljavao [...]«, pa se u koječemu i poistovjećuje s Vlačićem, što daje literarnu vrijednost djelu, ali, dakako, umanjuje njegovu historografsku osnovu. No, upravo takva kakva jeste, Mirkovićeve knjige o velikom Labinjaninu (1520—1575) pokazala se vrlo poticajnom za razmišljanja mnogih istraživača.

Franc Petrić, Deset dijaloga o povijesti. Taj Crešanin (1529—1597) objavio je ovo djelo na talijanskom jeziku u Veneciji 1560. pod naslovom: »Deset dijaloga o povijesti [...] u kojima se raspravlja o svemu u vezi s poviješću, pisanjem i proučavanjem povijesti.« Rad je kasnije preveden na latinski i engleski; objavljen je u više navrata. Sada je rad preobjavljen kao reprint i u prijevodu na hrvatski jezik (K. Čvrljak); predgovor je napisao F. Zenko, koji je dao i popis izdanja Petriševih glavnih djela i izbor literature o njemu. Ponavljam — Petriš; naime, u literaturi nazivan je ili se sâm nazivao Patritio, Patritius, Petrišević, Petris, Petrić; nepotrebno ga se zove, npr., ovim zadnjim »kroatiziranim« prezimenom, jer i danas postoje ogranci creskih Petriša — Talijani, i Hrvati koji se zovu Petris ili Petriš (npr., Petriši su bili čuveni vršnički glagoljski notari na o. Krku). »Dijalozi« su vjerojatno za poticaj imali rasprave o povijesti i historiografiji u XVI st. u talijanskim zemljama. Petriš »sarkastičkom i aporetičkom metodom [...] više problematizira nego što pruža sigurne odgovore na pitanja koja otvara«. To je doba kada se pokušavalo »utvrditi bit povijesti i osvijetliti čovjekov odnos prema njoj«. Petriš piše vrlo živo i zanimljivo, a misli koje su izražavane u diskusiji i teme koje su dolazile do izražaja više su nego aktualne i — danas (!); kao da se čitaju neke diskusije o problemima historiografije ili pojedinim povijesnim pojavama, ili pak o radovima u nas danas...

Giuseppina Martinuzzi, Socijalizam i domovina. Izbor iz djela. — Talijanska učiteljica iz Labina (1844—1925) bila je sve do svojih pedesetih godina života vatrena talijanska nacionalistkinja, naklonjena i iredentizmu. Hrvatsku većinu u Istri promatrala je, ipak, s kršćansko-samarićanskog stajališta. Bila je pod dubokim utjecajem Tomassa Lucianija, jednog od najvećih iredentističkih političara i pisaca Istre. S njegovom smrću, a uz druge pogodne okolnosti, Martinuzzijeva se odvraća od svoje dotadašnje okoline i postaje najznačajnija žena — socijalistkinja Istre; Slovenskog primorja i Istre, a 20-ih godina našega stoljeća i članica KP Italije. Njezin bogat publicistički opus (proza, pjesme, polemike, eseji, članci, itd.) bili su gotovo nepoznati hrvatskom svijetu, a predmet izučavanja u nas postali su tek u zadnje vrijeme. Za ovo izdanje G. Scotti je izabrao i priredio, a M. Maras preveo više desetaka njezinih članaka, proznih i pjesničkih ostvarenja (literarni i poetski radovi objavljeni su dvojezično). Očito je da će se od sada histori-

čari Istre, a i šire, morati ozbiljnije pozabaviti djelom G. Martinuzzi, te da se bez uvida u njezin rad više neće moći pisati tekstovi iz novije povijesti Istre.

Otokar Keršovani, Kulturne i povijesne teme. Izbor iz djela. — Taj revolucionar (1902—1941) rođen je u Trstu, a osnovnu i dio srednje školske naobrazbe stekao je u Pazinu; svoje prve tekstove počeo je objavljivati u karlovačkom istarskom internatu, u đlačkom listu »Timor« (Tužnu Istru moramo osloboditi radom). Za ovu knjigu radove je izabrao N. Mihanović (koji je dao i bibliografiju, rječnik i tumač, te pregled imena), a predgovor je napisala Z. Stipetić. Uzeti su u obzir Keršovanijevi članci i studije, među njima i bilješka »Biankini-Laginja«, »Društvene promjene u srednjoj Istri«, »Odnosi između Srba i Hrvata«, »Ferdo Šišić«, »Bilješke o političkom i kulturnom razvitku Dalmacije«, itd. Od većih radova ovdje su uzeti u obzir »Rat i mir« (analiza suvremenih zbivanja i odnosa), te »Povijest Hrvata« sa svojih sedam tema (od početka do 1938).

P. Strčić

VIDA FLAKER, ČASOPISI HRVATSKOGA MODERNISTIČKOG POKRETA,
Zagreb 1977.

Konac XIX st. razdoblje je hrvatske povijesti novijega doba o kojemu su hrvatski povjesničari objavili ponajmanje priloga. Bilo je to doba posvemašnjeg previranja u životu Banske Hrvatske, period čvrste vladavine bana Khuen-Héderváryja, podijeljenosti opozicije oko pitanja razrješenja političkog i ekonomskog statusa Hrvatske, na što reagira dio srednjoškolske i studentske omladine pozivom na stranačko izmirenje u ime složnog rada za dobrobit Hrvatske. Čin kojim ta mlada generacija stupa u javnost bio je rječit — 16. listopada 1895, za boravka Franje Josipa I u Zagrebu, grupa sveučilištaraca, u svečanoj povorci, pod zastavom Sveučilišta, stiže između 11 i 12 sati Ilicom na Trg bana Jelačića, gdje, postavivši se u polukrug oko Jelačićeva spomenika, izdižu na sablje mađarsku zastavu i spaljuju je. Bio je to prosvjed protiv mađarske supremacije, koji odvodi pedesetak mladih ljudi u zatvor, na izdržavanje kazne od dva do šest mjeseci. Po povratku iz zatvora mladi bivaju relegirani sa Sveučilišta te nastavljaju studije u Beču, Pragu i Grazu. Oni će, osobito praška grupa na čelu sa Stjepanom Radićem, tvoriti začetnu, idejnu jezgru pokreta koji je u hrvatskoj povijesti i kulturi zabilježen kao pokret Hrvatske moderne.

Značajni prilog izučavanju toga razdoblja hrvatske povijesti dala je Vida Flaker svojom knjigom »Časopisi hrvatskoga modernističkog pokreta«. Dvije trećine teksta čini bibliografija priloga u časopisima pokreta, čime navedena knjiga može poslužiti kao svojevrsni priručnik i putokaz pri uvođenju u problematiku toga doba i kruga.

U uvodu autorica objašnjava osnovne termine kojima se služi, upozoravajući na suštinu razlikovanja pojma »modernizam« kao stilskog određenja od značenja koje on poprima u sklopu termina »hrvatski modernistički pokret«, kao i na potrebu razlikovanja naziva »pokret hrvatske moderne« od termina »hrvatska moderna« (str. 9). Sam pokret smještava u razdoblje između 1895. i 1903, upozoravajući na mogućnost prihvaćanja i 1901. godine kao godine njegovog završetka. Osobita vrijednost knjige jest u autoričinu sagledavanju pokreta u njegovoj cjelini, ne odjeljujući bečko-zagrebačku grupu od praške, »artističke« časopise prvih od politički, socijalno i gospodarski usmjerenih časopisa potonjih. Cjelokupno izlaganje podijeljeno je, nakon kratkog uvoda, u četiri cjeline: prikaz geneze pokreta,

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretpiate i narudžbe šalžite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.